

WYŚCIG POKOJU

w dokumentach władz partyjnych
i państwowych 1948-1989



....., dnia 23.02..... roku.

TAJNE SPECJALNACZ.
Sgzm. poj.

UMOWA O WSPÓŁPRACY

Ja, syn
....., zgadzam się dobrowolnie do współ-
pracy ze Służbą Wywiadowczą PRL w czasie mego pobytu za gra-
nicą. Moje współdziałanie polegać będzie na:

1. Wykonywaniu zadań wywiadowczych na terenie krajach
..... określonych w instrukcjach Centrali Służby
..... PRL. W ramach moich obiektywnych możliwości
..... będę wykonywał z największą dokład-
nością i sumiennością w głębokiej trosce o pozytywną reali-
zację powierzonych zadań zlecanych mi przez
..... PRL, mając na uwadze dobre i interesy Polskiej
Republiki Ludowej.

2. Zachowywaniu ścisłej tajemnicy na ekscytacji jakie mogą zaistnieć
..... tajności przed osobami władzami i osobami, nie
..... najbliższej rodziny, rodzaju związków jakie
..... Służbą Wywiadowczą PRL oraz czyn-
..... na rzecz tej Służby.

3. Zgodzić się, że Służba Wywiadowcza PRL
..... wykonanie ustalonych zadań:
..... struktury a gdy zajdzie taka potrzeba
..... Służby PRL upro-
..... mać o jakich będą musiał
..... o moich związkach
..... Służby.

4. Zgoda na realizacji zadań wywiadowczych
.....

AVALON

ARTUR PASKO

Wyścig Pokoju

w dokumentach
władz partyjnych
i państwowych 1948–1980

Artur Pasko

Wyścig Pokoju

w dokumentach
władz partyjnych
i państwowych 1948–1980

AVALON

K r a k ó w

Redakcja i korekty
Agata Sularz

Skład i łamanie
PRIM s.c.

Recenzje
prof. dr hab. Barbara Wagner
prof. dr hab. Andrzej Stepniak

Projekt okładki i stron tytułowych
Paweł Kawiński

© Copyright by Artur Pasko, Kraków 2009

wydanie I

ISBN 978 83 7730 973 5

Z a m ó w i e n i a p r z y j m u j e

Wydawnictwo AVALON T. Janowski Sp. j.
ul. Fiołkowa 4/13; 31-457 Kraków
tel. +48 606 750 749
zamowienia@wydawnictwoAVALON.pl

www.wydawnictwoAVALON.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów.....	13
Wstęp	17
Inne spojrzenie na Wyścig Pokoju.....	21
DOKUMENTY.....	37
Dokument 1	
22 marca 1948 r. Pismo redaktora naczelnego „Głosu Ludu” Juliusza Burgina do ministra spraw zagranicznych RP Zygmunta Modzelewskiego	39
Dokument 2	
31 marca 1948 r. Pismo redaktora naczelnego „Głosu Ludu” Juliusza Burgina do ministra spraw zagranicznych RP Zygmunta Modzelewskiego	41
Dokument 3	
22 kwietnia 1948 r. Pismo redaktora naczelnego „Głosu Ludu” Juliusza Burgina do ministra spraw zagranicznych RP Zygmunta Modzelewskiego	43
Dokument 4	
23 kwietnia 1948 r. Pismo wicedyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych do redakcji „Głosu Ludu”	45
Dokument 5	
1949 r. Notatka o zadaniach wychowania fizycznego i sportu oraz o znaczeniu „biegu kolarskiego Praga–Warszawa”	46

Dokument 6

19 stycznia 1949 r. Pismo redakcji „Trybuny Ludu” do Głównego Urzędu Kultury Fizycznej.....	48
---	----

Dokument 7

7 lutego 1949 r. Sprawozdanie z konferencji w Pradze, w czasie od 24 do 28 stycznia 1949 r.	50
--	----

Dokument 8

9 czerwca 1949 r. Sprawozdanie z przebiegu Wyścigu Kolarskiego Praga–Warszawa na terenie stolicy	53
--	----

Dokument 9

14 kwietnia 1950 r. Instrukcja KC PZPR rozesłana do I sekretarzy KW PZPR dotycząca organizacji Wyścigu Pokoju.....	57
--	----

Dokument 10

1951 r. Materiały na wspólną konferencję z CSRw sprawie wyścigu Praga–Warszawa	60
--	----

Dokument 11

1951 r. Schemat organizacyjny IV Wyścigu Kolarskiego Praha–Warszawa w 1951 r.	67
--	----

Dokument 12

1951 r. Szczegółowy plan pracy komisji Komitetu Wykonawczego Wyścigu Praga–Warszawa	70
---	----

Dokument 13

1951 r. Skład ekipy polskiej na IV Wyścig Kolarski Praga–Warszawa w 1951 r.....	73
---	----

Dokument 14

18 maja 1951 r. Protokół sporządzony w lokalu Komitetu Wykonawczego „Wyścigu Pokoju” w Warszawie, ul. Rozbrat 26, w sprawie kapieli zawodników biorących udział w Wyścigu Pokoju Praga–Warszawa	76
---	----

Dokument 15

6 lipca 1951 r. Pismo dyrektora Departamentu Prasy i Informacji MSZ skierowane do ministra spraw zagranicznych RP Stanisława Skrzyszewskiego	77
--	----

Dokument 16

15 marca 1952 r. Zarządzenie Nr 13 Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej z dnia 15 marca 1952 r. w sprawie Wyścigu Pokoju Warszawa–Berlin–Praga	79
--	----

Dokument 17

9 kwietnia 1952 r. Pismo sekretarza KC PZPR Edwarda Ochaba do sekretarzy komitetów wojewódzkich, powiatowych i miejskich.....	82
---	----

Dokument 18

1953 r. Notatka w sprawie VI Międzynarodowego Kolarskiego Wyścigu Pokoju /Praga–Berlin–Warszawa/.....	85
---	----

Dokument 19

10 kwietnia 1953 r. Pismo Sekretariatu KC PZPR w sprawie organizacji VI Wyścigu Pokoju wysłane do komitetów wojewódzkich PZPR.....	89
--	----

Dokument 20

15 maja 1953 r. Ocena przygotowania oraz przebiegu X i XI etapu VI Międzynarodowego Wyścigu Pokoju Praga–Berlin–Warszawa na trasie Wrocław–Stalinogród, Stalinogród–Łódź.....	93
---	----

Dokument 21

1953 r. Nagrody przyznane za etap Wrocław–Stalinogród VI Wyścigu Pokoju w 1953 r.	98
--	----

Dokument 22

1953 r. Ocena obsługi zagranicznej Wyścigu Pokoju.....	106
--	-----

Dokument 23

1953 r. Notatka o udziale polskiej drużyny w VI Międzynarodowym Kolarskim Wyścigu Pokoju Praha–Berlin–Warszawa.....	109
---	-----

Dokument 24

1953 r. List redaktora naczelnego „Trybuny Ludu” Leona Kasmana skierowany do Sekretariatu KC PZPR w sprawie organizacji VII Wyścigu Pokoju.....	116
---	-----

Dokument 25

1954 r. Pismo Komitetu Organizacyjnego VII Wyścigu Pokoju skierowane do Wydziału Zagranicznego KC PZPR.....	118
---	-----

Dokument 26

27 marca 1954 r. List organizatorów Wyścigu Pokoju do sekretarza KC PZPR Edwarda Ochaba.....	120
--	-----

Dokument 27

1954 r. Projekt listu sekretarza KC PZPR do Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Francji w sprawie udziału drużyny FSGT w Wyścigu Pokoju.....	123
---	-----

Dokument 28

6 maja 1954 r. Informacja z przebiegu VII Międzynarodowego Wyścigu Kolarskiego Warszawa–Berlin–Praga na terenie kraju	125
--	-----

Dokument 29

26 maja 1954 r. Notatka służbowa o przeprowadzeniu VII Wyścigu Pokoju „Trybuny Ludu”, „Neues Deutschland” i „Rudeho Prava” w 1954 r.	129
---	-----

Dokument 30

29 czerwca 1954 r. Sprawozdanie organizacyjne Biura Wykonawczego Komitetu Organizacyjnego VII Wyścigu Pokoju Warszawa–Berlin–Praga	136
--	-----

Dokument 31

2 lipca 1954 r. Pismo skierowane do sekretarza KC PZPR Edwarda Ochaba	156
--	-----

Dokument 32

6 października 1954 r. Pismo Ministerstwa Spraw Zagranicznych PRL do Komitetu Organizacyjnego VII Wyścigu Pokoju.....	158
--	-----

Dokument 33

19 października 1954 r. Pismo Ministerstwa Spraw Zagranicznych PRL do Głównego Komitetu Kultury Fizycznej	160
--	-----

Dokument 34

1954 r. Notatka dziennikarza „Trybuny Ludu” Jerzego Rawicza skierowana do zastępcy kierownika Wydziału Propagandy i Agitacji KC PZPR Józefa Majchrzaka	162
--	-----

Dokument 35

14 kwietnia 1955 r. Informacja w sprawie przygotowań do VIII Wyścigu Pokoju Praga–Berlin–Warszawa	166
--	-----

Dokument 36

1955 r. Wytyczne dla komitetów organizacyjnych imprez organizowanych z okazji VIII Wyścigu Pokoju w województwach, przez które przebiega trasa wyścigu	172
--	-----

Dokument 37

1955 r. Sprawozdanie z VIII Wyścigu Pokoju Praga–Berlin–Warszawa.....	174
---	-----

Dokument 38

21 maja 1955 r. Ocena przygotowań i przebiegu VIII Wyścigu Pokoju na terenie kraju	184
---	-----

Dokument 39

9 marca 1956 r. Pismo wiceprzewodniczącego GKPF Michała Jekiela
do Wydziału Propagandy i Agitacji KC PZPR 190

Dokument 40

10 marca 1956 r. Pismo zastępcy kierownika Wydziału Propagandy
KC PZPR Józefa Majchrzaka do sekretarza KC PZPR Jerzego
Morawskiego..... 192

Dokument 41

1958 r. Pismo Bolesława Machcewicza do sekretarza KC PZPR Jerzego
Morawskiego w sprawie organizacji XI Wyścigu Pokoju 195

Dokument 42

1958 r. Pismo Bolesława Machcewicza do sekretarza KC PZPR Jerzego
Morawskiego w sprawach organizacyjnych związanych
z rozpoczęciem XI Wyścigu Pokoju 197

Dokument 43

11 czerwca 1962 r. Notatka o zakończeniu XV Wyścigu Pokoju..... 199

Dokument 44

6 maja 1963 r. Pismo Wydziału Propagandy KC PZPR skierowane do
sekretarza KC PZPR Witolda Jarosińskiego 202

Dokument 45

6 maja 1967 r. Plan ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego
w czasie trwania XX Międzynarodowego Kolarskiego Wyścigu
Pokoju Warszawa–Berlin–Praga na terenie PRL 205

Dokument 46

6 listopada 1968 r. Pismo Rady Ambasady PRL w Pradze do
Departamentu I Ministerstwa Spraw Zagranicznych
(z załącznikiem)..... 209

Dokument 47

21 listopada 1968 r. Pismo Komitetu Organizacyjnego XXII Wyścigu
Pokoju skierowane do Wydziału Propagandy KC PZPR..... 212

Dokument 48

6 grudnia 1968 r. Pismo kierownika Wydziału Propagandy i Agitacji
KC PZPR Tadeusza Wrębiaka skierowane do sekretarza KC PZPR
Stefana Olszowskiego 214

Dokument 49

1969 r. (?) Propozycje w sprawie organizacji Wyścigu Pokoju w 1969 r..... 216

Dokument 50

1969 r. (?) Relacje z rozmów z delegacją CSRS w sprawie organizacji Wyścigu Pokoju w 1969 r.	218
--	-----

Dokument 51

2 stycznia 1969 Pismo ambasadora PRL w Pradze do Dyrektora Departamentu I Ministerstwa Spraw Zagranicznych PRL (z załącznikiem)	221
---	-----

Dokument 52

14 stycznia 1969 r. Pismo redaktora naczelnego „Rudeho Prava” skierowane do redaktora naczelnego „Trybuny Ludu” (tłumaczenie).....	226
---	-----

Dokument 53

28 stycznia 1969 r. Notatka sporządzona w Wydziale Propagandy i Agitacji KC PZPR z relacji Mariana Renke na temat rozmowy z sekretarzem KC KPCz Vasilem Bilakiem w sprawie Wyścigu Pokoju w 1969 r.	228
---	-----

Dokument 54

1969 r. Sprawozdanie z narady w sprawie XXII Wyścigu Pokoju odbytej w Pradze w dniu 31.I.1969 r.	230
--	-----

Dokument 55

10 lutego 1969 r. Szyfrogram wysłany z ambasady PRL w Pradze do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie.....	234
--	-----

Dokument 56

1969 r. Notatka z konferencji zorganizowanej w Warszawie w sprawie XXII Wyścigu Pokoju	238
---	-----

Dokument 57

1969 r. Informacja w sprawie XXII Wyścigu Pokoju w 1969 r.	242
---	-----

Dokument 58

1969 r. Notatka w sprawie organizacji XXII Wyścigu Pokoju /12–25.V.69/	245
---	-----

Dokument 59

22 kwietnia 1969 r. Notatka z konferencji zorganizowanej w sprawie XXII Wyścigu Pokoju sporządzona przez redaktora naczelnego „Trybuny Ludu” Stanisława Mojkowskiego.....	249
---	-----

Dokument 60

- 5 maja 1969 r. Pismo kierownika Wydziału Propagandy i Agitacji
KC PZPR Tadeusza Wrębiaka do zastępcy członka Biura Politycznego,
sekretarza KC PZPR Jana Szydłaka..... 251

Dokument 61

- 1969 r. Hasła na XXII Wyścig Pokoju..... 253

Dokument 62

- 17 maja 1969 r. Notatka w sprawie przejazdu Wyścigu Pokoju
przez CSRS 254

Dokument 63

- 10 czerwca 1969 r. Pismo kierownika Wydziału Propagandy i Agitacji
KC PZPR Tadeusza Wrębiaka do sekretarzy KC PZPR Jana Szydłaka
i Stefana Olszowskiego (z załącznikiem) 256

Dokument 64

- 24 kwietnia 1971 r. Pismo Wydziału Propagandy i Agitacji KC PZPR
do członka Biura Politycznego KC PZPR Jana Szydłaka..... 259

Dokument 65

- 1972 r. Notatka na temat XXV Kolarskiego Wyścigu Pokoju..... 261

Dokument 66

- 5 kwietnia 1974 r. Pismo do Ministra Spraw Zagranicznych Józefa
Czyrka 264

Dokument 67

- 21 lutego 1975 r. Pismo Prezesa Polskiej Federacji Sportu Stanisława
Nowosielskiego w sprawach finansowych związanych z XXVIII
Wyścigiem Pokoju 266

Dokument 68

- 21 czerwca 1975 r. Rozliczenie finansowe XXVIII Wyścigu Pokoju 268

Dokument 69

- 18 maja 1978 r. Notatka w sprawie przygotowań do uroczystości
zakończenia XII etapu oraz XXXI Wyścigu Pokoju..... 270

Dokument 70

- 1979 r. Notatka z narady kierownictw organizacji wychowania fizycznego,
dzienników partyjnych oraz związków kolarskich NRD, PRL i CSRS,
która odbyła się w Nouzowie koło Pragi dnia 8.V.1979 r. 273

Dokument 71

7 czerwca 1983 r. Notatka w sprawie przebiegu 36 Wyścigu Pokoju Warszawa–Berlin–Praga, „Trybuny Ludu”, „Neues Deutschland” i „Rudeho Prava”	283
---	-----

Dokument 72

6 kwietnia 1987 r. Wniosek o wszczęcie sprawy obiektowej kryptonim „Trasa”	286
---	-----

Dokument 73

22 kwietnia 1987 r. Szyfrogram Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej nadany do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (tłumaczenie)	288
---	-----

Dokument 74

7 maja 1987 r. Szyfrogram wysłany z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej	289
---	-----

Dokument 75

1987 r. Informacja o zabezpieczeniu porządku publicznego podczas 40 Międzynarodowego Kolarskiego Wyścigu Pokoju	291
Posłowie	293
Indeks osób	295

WYKAZ SKRÓTÓW

AAN — Archiwum Akt Nowych
AFP — Agence France Presse
AIPNW — Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie
AMSZ — Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych
AWF — Akademia Wychowania Fizycznego
BLRC — British League of Racing Cyclists
BP KC PZPR — Biuro Polityczne Komitetu Centralnego PZPR
BSPO — Bądź Sprawny do Pracy i Obrony
CGT — Confédération Générale du Travail
ČOS — Československe obce sokolske
CRZZ — Centralna Rada Związków Zawodowych
CSRS — Czechosłowacka Republika Socjalistyczna
ČTK — Česka tisková kancelář
CUSZ — Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego
DOKP — Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych
DOSZ — Dyrekcja Okręgowa Szkolenia Zawodowego
DTSB — Deutscher Turn und Sportbund
FFC — Federation Francaise Cycliste
FSGT — Fédération Sportive et Gymnique du Travail
GKKF — Główny Komitet Kultury Fizycznej
GKKFiT — Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki
GM — Gabinet Ministra
GUKF — Główny Urząd Kultury Fizycznej
INKF — Instytut Naukowy Kultury Fizycznej
KC KPCz — Komitet Centralny Komunistycznej Partii Czechosłowacji

KC PZPR — Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KCZZ — Komisja Centralna Związków Zawodowych
KG MO — Komenda Główna Milicji Obywatelskiej
KKF — Komitet Kultury Fizycznej
KM PZPR — Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KP PZPR — Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KRN — Krajowa Rada Narodowa
KW MO — Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej
KW PZPR — Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KZ PZPR — Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
LWP — Ludowe Wojsko Polskie
LZS — Ludowe Zespoły Sportowe
MBP — Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
MO — Milicja Obywatelska
MON — Ministerstwo Obrony Narodowej
MRN — Miejska Rada Narodowa
MSR — Młodzieżowa Służba Ruchu
MSZ — Ministerstwo Spraw Zagranicznych
NCU — National Cyclists' Union
NJW MSW — Nadwiślańskie Jednostki Wojskowe Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
NKWD — Narodnyj Komissariat Wnutriennich Del
NRD — Niemiecka Republika Demokratyczna
NRF — Niemiecka Republika Federalna
OHP — Ochotnicze Hufce Pracy
ORMO — Ochotnicze Rezerwy Milicji Obywatelskiej
ORZZ — Okręgowa Rada Związków Zawodowych
OSP — Ochotnicza Straż Pożarna
PFS — Polska Federacja Sportu
PIS — Przedsiębiorstwo Imprez Sportowych
PKKF — Powiatowy Komitet Kultury Fizycznej
PMRN — Prezydium Miejskiej Rady Narodowej

PO SP — Powszechna Organizacja Służba Polsce
pplk — podpułkownik
PPR — Polska Partia Robotnicza
PR i TV — Polskie Radio i Telewizja
PRL — Polska Rzeczpospolita Ludowa
PRN — Powiatowa Rada Narodowa
PZKol. — Polski Związek Kolarski
PZMot. — Polski Związek Motorowy
RSW „Prasa” — Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa”
SED — Sozialistische Einheitspartei Deutschlands
SPO — Sprawny do Pracy i Obrony
SRDMO — Szkoła Ruchu Drogowego Milicji Obywatelskiej
SUSW — Stołeczny Urząd Spraw Wewnętrznych
TKKF — Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej
TPPR — Towarzystwo Przyjaźni Polsko–Radzieckiej
UCI — Union Cycliste Internationale
UISP — Union Italiana Sport per Tutti
UVI — Union Velocipedistica Italiana
wf — wychowanie fizyczne
WKKF — Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej
WRN — Wojewódzka Rada Narodowa
WUSW — Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
ZG ZMP — Zarząd Główny Związku Młodzieży Polskiej
ZHP — Związek Harcerstwa Polskiego
ZMP — Związek Młodzieży Polskiej
ZMS — Związek Młodzieży Socjalistycznej
ZMW — Związek Młodzieży Wiejskiej
ZOMO — Motoryzowane Oddziały Milicji Obywatelskiej
ZSCh — Związek Samopomocy Chłopskiej
ZSL — Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
ZSRR — Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZW ZMP — Zarząd Wojewódzki Związku Młodzieży Polskiej

WSTĘP

Wyścig Pokoju przez długie lata w Polsce Ludowej budził przede wszystkim emocje sportowe. Chociaż po 1989 r., po transformacji systemu polityczno-gospodarczego w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, nie zniknął całkowicie z kalendarza imprez sportowych, to zdecydowanie stracił na popularności. Obserwując perypetie i trudności związane z organizacją tych zawodów oraz spadek rangi wyścigu po 1989 r., możemy przypuszczać, że całkowity jego koniec jest tylko kwestią czasu. Kontynuowaniu tej imprezy nie sprzyjają zapewne padające nań „cienie” z okresu Polski Ludowej.

Współcześnie coraz częściej wyścig organizowany przed laty przez „Trybunę Ludu”, „Rude Pravo” i „Neues Deutschland” oceniany jest jako impreza wyłącznie polityczna. Jednocześnie przy okazji niesłusznie deprecjonuje się także sportowe osiągnięcia wielu kolarzy. Wyścig Pokoju w znacznym stopniu był wykorzystywany do realizowania celów politycznych i propagandowych przez sprawujących władzę. Chociaż oficjalnie organizatorami były dzienniki prasowe partii rządzących i związki kolarskie, to najważniejsze decyzje podejmowano na najwyższych szczeblach władz partyjnych i państwowych. Jednakże Wyścig Pokoju był przede wszystkim imprezą sportową. W ocenach tych zawodów, często pochopnych, powinniśmy pamiętać, że w Polsce Ludowej i we wszystkich krajach bloku wschodniego generalnie poprzez sport władze partyjno-państwowe próbowały osiągać cele polityczne i propagandowe.

Zapominamy dzisiaj, że niejednokrotnie ta impreza, z założenia upolityczniona, chwilami spełniała zupełnie inne cele. Do dzisiaj przecież funkcjonuje w społeczeństwie mit, niemający wiele wspólnego z rzeczywistością, jakoby Stanisław Królak „dołożył” pompką do roweru kolarzowi radzieckiemu. Zapominamy także o reakcji dziesiątków (a może i setek)

tysięcy Polaków, gdy pokonywaliśmy kolarzy radzieckich (ale także gdy przegrywaliśmy z nimi) w sportowej walce. Niewątpliwie wówczas za-
sługą społeczeństwa polskiego była umiejętność dostrzeżenia przysłowio-
wego „światelka w tunelu”. Paradoksalnie wbrew zamierzeniom władz,
w tych momentach, kiedy poszczególne etapy wygrywali Stanisław Kró-
lak, Ryszard Szurkowski, Zygmunt Hanusik, Stanisław Szozda i inni Po-
lacy wyścig „krzepił serca narodu”. W przekonaniu wielu, nie tylko kibi-
ców, był okazją do odegrania się na Związku Radzieckim za upokarzają-
cą nas „przyjaźń” ze wschodnim sąsiadem.

Impreza majowa była przedmiotem wielu opracowań wydanych dru-
kiem przed 1989 r. Jednakże z oczywistych powodów nie podejmowa-
no w nich tematów niewygodnych ówczesnej władzy. Wówczas nie było
także możliwości wykorzystania materiałów archiwalnych m.in. Polskiej
Zjednoczonej Partii Robotniczej, które udostępniono dopiero po 1989 r.
Pierwsze edycje, w większości o charakterze propagandowym, ukazały
się już na początku lat pięćdziesiątych¹. W kolejnej dekadzie redaktorem
publikacji poświęconej majowej imprezie był współorganizator wyści-
gu Włodzimierz Gołębiowski². Godne uwagi są interesujące opracowa-
nia bezpośredniego świadka tamtych wydarzeń, redaktora Bogdana Tu-
szyńskiego³. W latach siedemdziesiątych wydano także pozycję z okazji
jubileuszu trzydziestolecia wyścigu⁴. Ponadto ukazywały się publikacje
poświęcone kolarstwu, w których podejmowano temat Wyścigu Pokoju⁵.
Rokrocznie organizatorzy wydawali także Programy Wyścigów Pokoju.
Majowe zawody kolarskie były również przedmiotem opracowań w Cze-
chosłowacji⁶ i Niemieckiej Republice Demokratycznej⁷.

¹ K. Małcużyński, Z. Weiss, *Kronika wielkiego wyścigu*, Warszawa 1952; K. Małcu-
żyński, Z. Weiss, *Wyścig Pokoju*, Warszawa 1953; *Co roku w maju*, praca zbioro-
wa, Warszawa 1957; J. Jabrzemski, T. Karwiński, S. Rzeszot, *VIII Wyścig Pokoju*.
Závod Miru. Friedensfahrt, Warszawa 1958; F. Bura, T. Grodecki, *Wyścig Pokoju*
w filatelistyce, Warszawa 1957.

² *Wyścig Pokoju*, pod red. W. Gołębiowskiego, Warszawa 1967.

³ B. Tuszyński, *Hallo tu helikopter*, Warszawa 1973; B. Tuszyński, *Wyścig Pokoju*
1948–1988, Warszawa 1989.

⁴ *Trzydzieści lat Wyścigu Pokoju*, Warszawa 1977.

⁵ K. Wyrzykowski, R. Szurkowski, *Być liderem*, Warszawa 1983; K. Wyrzykowski, *Ty-
tani szos*, Warszawa 1978; B. Tuszyński, *100 lat WTC. 100 lat kolarstwa polskiego*,
Warszawa 1986; B. Tuszyński, *Od Dynasów do Szurkowskiego*, Warszawa 1986.

⁶ J. Černý, L. Sosenka, J. Staněk, *Závod Miru*, Praha 1987.

⁷ K. Ullrich, *Jedesmal im Mai*, Berlin 1987.

Po 1989 r. ukazała się kolejna praca Bogdana Tuszyńskiego, której współautorem był Daniel Marszałek⁸. Pojawiły się także liczne artykuły na temat Wyścigu Pokoju: Cezarego Koprowicza i Ryszarda Opratowskiego⁹, Radosława Leniarskiego¹⁰, Artura Szczepanika¹¹, Andrzeja Fafary¹², Mariusza Nowika¹³, Wacława Dubiańskiego¹⁴, Doroty Sajnug¹⁵, Jakuba Ferenc¹⁶, Tomasza Zbigniewa Zaperta¹⁷. W 2008 r. książkę poświęconą politycznym i propagandowym aspektom Wyścigu Pokoju opublikował Jakub Ferenc¹⁸.

Pomimo popularności, jaką swego czasu cieszył się Wyścig Pokoju, i ugruntowanej dzisiaj świadomości o upolitycznieniu tej imprezy w rzeczywistości jedynie historycy sportu znają szerzej kulisy aktywności władz partyjnych i państwowych związanej z organizacją i przebiegiem tej imprezy. Celem niniejszej publikacji jest zatem ukazanie Czytelnikowi ogromu i specyfiki działań rządzących i organizatorów podejmowanych dla osiągnięcia zadań politycznych i propagandowych w trakcie wyścigu. Działania często przedziwne, czasem śmieszne, zawsze jednak związanych z angażowaniem ogromnych środków i energii organizatorów.

W publikacji wykorzystano materiały znajdujące się w zasobach Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej. W pracy umieszczono także zdjęcia pochodzące z Narodowego Archiwum Cyfrowego w Warszawie. Najwięcej dokumentów odnaleziono w Archiwum Akt Nowych w zespołach Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Głównego Urzędu

⁸ B. Tuszyński, D. Marszałek, *Wyścig Pokoju 1948–2001*, Warszawa 2002.

⁹ C. Koprowicz, R. Opratowski, *I miesiąc zakochanych i kolarzy*, „Gazeta Wyborcza” 1994, nr 119.

¹⁰ R. Leniarski, *Za banany i pół kilo cukru*, „Gazeta Wyborcza” 1998, nr 108.

¹¹ A. Szczepanik, *Kapsle i polityka*, „Życie” 2000, nr 104.

¹² A. Fafara, *Gdy rowery zdobywały wiosnę*, „Polityka” 2002, nr 19, s. 84–87.

¹³ M. Nowik, *Rowerem po pokój*, „Trybuna” 2002, nr 18.

¹⁴ W. Dubiański, *Wyścig (nie)pokoju*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” grudzień 2001, nr 11; W. Dubiański, *Wyścig wojny*, „Tygodnik Powszechny” 2002, nr 20.

¹⁵ D. Sajnug, *Do Unii z pomp(k)ą*, „Przekrój” 2004, nr 20, s. 64–65.

¹⁶ J. Ferenc, *Po przyjaźni na rowerach*, „Mówią wieki” 2006, nr 5, s. 47–49; J. Ferenc, *Tajniacy w peletonie*, „Tygodnik Powszechny” 2006, nr 32.

¹⁷ T.Z. Zapert, *Wyścig złych wspomnień*, „Gazeta Polska” 2006, nr 19.

¹⁸ J. Ferenc, *Sport w służbie polityki. Wyścig Pokoju 1948–1989*, Warszawa 2008.

Kultury Fizycznej, Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Polskiej Federacji Sportu. W znacznej części były to instrukcje, zarządzenia, oceny i notatki z przebiegu poszczególnych wyścigów oraz korespondencja prowadzona między centralnym kierownictwem PZPR a różnymi instytucjami państwowymi. W Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w zespole Gabinet Ministra odnaleźliśmy przede wszystkim korespondencję między MSZ a organizatorami wyścigu. Interesujące źródła z Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie odnaleziono w zespołach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej. Były to szyfrogramy wymieniane z czechosłowackim Ministerstwem Spraw Wewnętrznych oraz wnioski o wszczęcie sprawy obiektywnej. W Archiwum Ministerstwa Edukacji Narodowej w zespole Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu odnaleziono notatkę z narady kierownictwa organizatorów wyścigu z Czechosłowacji, NRD i Polski.

Dokumenty wybrane do druku zostały ułożone w porządku chronologicznym. Poza trzema wyjątkami wszystkie materiały zostały opublikowane w całości, opatrzone je także numerem i w miarę możliwości oryginalnym tytułem dokumentu. We wszystkich przypadkach zachowano oryginalną pisownię dokumentów, ingerencję ograniczono jedynie do poprawy rażących błędów stylistycznych i ortograficznych.

Pod każdym dokumentem umieszczono legendę o sposobie sporządzania, miejscu przechowywania oraz zespole i sygnaturze dokumentu. Uwagi edytorskie sygnowano małymi literami alfabetu, natomiast merytoryczne cyframi arabskimi. W każdym dokumencie, w nawiasach kwadratowych, w miarę możliwości, rozwijano występujące po raz pierwszy skróty oraz podawano imiona osób. W tekście nie wyjaśniano jedynie skrótów systematycznie powtarzających się, uznanych przez autora za powszechnie znane. Te rozwinęto w oddzielnej części pracy. W tekście pominięto także pełne imiona i nazwiska osób w sytuacji gdy mogłoby to zaszkodzić bohaterom; ograniczono się jedynie do przedstawienia pierwszej litery nazwiska.

Miło mi w tym miejscu złożyć szczególne podziękowania recenzentom, Pani prof. dr hab. Barbarze Jakubowskiej i Panu prof. dr hab. Andrzejowi Stępnikowi za cenne wskazówki i życzliwość. Dziękuję Pani prof. dr hab. Hannie Konopce oraz prof. dr hab. Janowi Tęgowskiemu za wartościowe uwagi i możliwość prowadzenia nieustannej wymiany poglądów.

Artur Pasko

INNE SPOJRZENIE NA WYŚCIG POKOJU

Wyścig Pokoju był imprezą, która w Polsce Ludowej w maju każdego roku przyciągała uwagę zdecydowanej większości społeczeństwa. Nawet tej jego części, której zwykle sport był obojętny. Był to swoisty fenomen. Bez problemu możemy wskazać pozytywne aspekty tych zawodów: integrowały społeczeństwo, umacniały poczucie przynależności narodowej, pozwalały wypromować kolarzy. Zawodnik, a później znany trener, Henryk Łasak, stwierdził, że „gdyby nie ta majowa impreza, nie byłoby polskiego kolarstwa”¹. Natomiast znakomity kolarz, Ryszard Szurkowski, dzięki temu wyścigowi zyskał popularność w całej Europie². Wyścig Pokoju słynął także z doskonałej organizacji. Jednak majowe zawody miały także ciemniejszą stronę. Były swego rodzaju przejawem manipulacji władzy. Służyły realizacji celów politycznych rządzących³.

Pierwszy wyścig, jeszcze pod nazwą Międzynarodowy Bieg Kolarski Warszawa–Praga–Warszawa, odbył się w dniach 1–5–9 maja 1948 r. Pomysł zorganizowania międzynarodowych zawodów sportowych przypisuje się m.in. dziennikarzowi organu prasowego Polskiej Partii Robotniczej, „Głos Ludu”, Zygmuntowi Dallowi. W 1946 r. przeprowadził on rozmowy z przedstawicielem centralnego organu prasowego Komunistycznej Partii Czechosłowacji „Rude Pravo”, Janem Blechą. W istocie decyzje podejmo-

¹ Cyt. za: B. Tuszyński, D. Marszałek, *Wyścig Pokoju 1948–2001*, Warszawa 2002, s. 5.

² R. Szurkowski, K. Wyrzykowski, *Być liderem*, Warszawa 1983, s. 20.

³ Por. A. Pasko, *Wyścig Pokoju — kontrowersyjne dziedzictwo* (w:) *Dziedzictwo komunizmu w Europie Środkowo-Wschodniej*, pod red. J. Sadowskiej, Białystok 2008, s. 161 i n.

wano na najwyższych szczeblach władz partyjnych i państwowych. Początkowo inicjatorzy rozważali zorganizowanie rajdów samochodowych lub motocyklowych. Zdecydowano się jednak na kolarstwo⁴. „Nowej władzy” potrzebne były znaczące zawody międzynarodowe. Z jednej strony stanowiły swoiste „igrzyska”, które mogły poprawiać nastroje społeczne, z drugiej zaś stwarzały możliwość oddziaływania propagandowego w kraju i poza granicami. Według zapowiedzi organizatorów wyścig miał być „symbolem braterskiej współpracy narodów pragnących pokoju, a zwłaszcza przyjaźni polsko-czechosłowackiej”, a także dowodem „prężności i wzrostu sportu w krajach demokracji ludowej”⁵. Po II wojnie światowej, w nowych warunkach politycznych, sport w Polsce nie mógł być wolny od polityki. Wyraźnie mówił o tym na spotkaniu z dziennikarzami sportowymi w 1949 r. prelegent z Głównego Urzędu Kultury Fizycznej: „(...) doświadczenia dowodzą jasno, że z gruntu niesłusznym i szkodliwym jest twierdzenie o apolityczności sportu (...)”⁶.

Dlaczego sztandarową imprezą sportową w Polsce i innych krajach bloku wschodniego stały się zawody kolarskie? W tej dyscyplinie do zwycięstwa, podobnie jak w pracy aparatu partyjnego, potrzebny był sprawny, zgrany kolektyw. W peletonie kolarskim można było wykorzystać hasła o pokoju, przyjaźni i braterstwie narodów. Nawet jeżeli zdarzały się niesportowe zachowania, to kibice najczęściej nie mogli tego dostrzec. Ponadto była to konkurencja, w której obowiązywały proste zasady, a duży zasięg terytorialny imprezy naturalnie zwiększał zasięg oddziaływania propagandowego.

Już w pierwszym roku organizatorzy zawodów planowali przeprowadzić je z odpowiednim rozmachem. W „Głosie Ludu” ogłaszano: „Do udziału w wyścigu zostali zaproszeni kolarze szeregu krajów europejskich. Będzie to więc jedna z największych imprez kolarskich w historii Polski, a nawet i Europy”⁷. Pod koniec marca 1948 r. organizatorzy prze-

⁴ B. Tuszyński, *Wyścig Pokoju 1948–1988*, Warszawa 1989, s. 11; także: W. Gołębiewski, *Wyścig Pokoju* (brak miejsca wydania) 1967, s. 13 i n.

⁵ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Główny Urząd Kultury Fizycznej (dalej: GUKF), sygn. 57, *Notatka o zadaniach wychowania fizycznego i sportu oraz o znaczeniu biegu kolarskiego Praga–Warszawa*, k. 15–16.

⁶ AAN, GUKF, sygn. 57, *Rola kultury fizycznej w Polsce Ludowej* [brak daty], s. 128.

⁷ *I.V.1948–9.V.1948 Warszawa–Praga–Warszawa. Międzynarodowy Wyścig Kolarski „Głosu Ludu” i gazety „Rude Pravo”*, „Głos Ludu”, 14 stycznia 1948 r., nr 14, s. 1.

widywali, że w sumie może wystartować około 200 zawodników⁸. Była to zupełnie abstrakcyjna liczba. W długiej historii wyścigu nigdy nie zbliżono się nawet do niej. W najlepszym pod względem liczby uczestników, 1987 r., wystartowało w sumie 156 zawodników⁹. Ostatecznie w Międzynarodowym Biegu Kolarskim w 1948 r. na trasę wyruszyło 65 zawodników z Warszawy i 53 kolarzy z Pragi¹⁰, bowiem organizatorzy świadomi stopnia trudności tego etapowego wyścigu zorganizowali go nietypowo. W lutym 1948 r. w „Głosie Ludu” ogłoszono: „z uwagi na wczesny termin wyścigu i związany z tym brak należytego przygotowania zawodników na początku sezonu — jeden poprzednio projektowany wyścig etapowy na trasie Warszawa–Praga–Warszawa zostanie rozbity na dwa wyścigi, a mianowicie: 1 maja na wspólny sygnał radiowy, wszyscy kolarze zgłoszeni do wyścigu (uprzednio podzieleni na dwie grupy) startować będą równocześnie z Pragi i z Warszawy”¹¹. Wyjątkowy charakter Międzynarodowego Biegu Kolarskiego Warszawa–Praga–Warszawa podkreślało objęcie protektoratu nad imprezą przez sekretarza generalnego Polskiej Partii Robotniczej, Władysława Gomułę, oraz przewodniczącego Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Czechosłowacji, Klementa Gottwalda¹². Ponadto obie strony utworzyły komitety honorowe wyścigu. W ich skład wchodziła liczna grupa najważniejszych polityków z obu krajów¹³. Przy uwzględnianiu daty początku i końca wyścigu przyjęto priorytety polityczne, a nie sportowe. Wyścig rozpoczynał się w dniu święta pracy — 1 maja, kończył w dniu zwycięstwa — 9 maja. Z punktu widzenia sportowców ten termin był niekorzystny. Po pierwsze, zawodnicy musieli przygotowywać szczyt formy na początek sezonu kosztem startów

⁸ Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych (dalej: AMSZ), Gabinet Ministra (dalej: GM), zespół 15,teczka 221, wiązka 22, k. 52, *Pismo redaktora naczelnego „Głosu Ludu” Juliusza Burgina do ministra spraw zagranicznych RP Zygmunta Modzelewskiego*; zob. Dokument 2.

⁹ B. Tuszyński, D. Marszałek, *Wyścig Pokoju 1948–2001*, Warszawa 2002, s. 6 i n.

¹⁰ B. Tuszyński, *Wyścig Pokoju 1948–1988*, Warszawa 1989, s. 17 i n.

¹¹ *Przed wyścigiem kolarskim Warszawa–Praga–Warszawa*, „Głos Ludu”, 15 lutego 1948 r., nr 45, s. 8

¹² *Tow. Gomułka — Wiesław i tow. Gottwald protektorami imprezy kolarskiej „Głosu Ludu” i „Rudeho Prava”*, „Głos Ludu”, 15 lutego 1948 r., nr 45, s. 1.

¹³ *Komitet Honorowy Biegu Kolarskiego Warszawa–Praga*, „Głos Ludu”, 26 kwietnia 1948 r., nr 114, s. 6; także: *Komitet Honorowy Biegu Kolarskiego Warszawa–Praga–Warszawa*, „Głos Ludu”, 28 kwietnia 1948 r., nr 116, s. 8.

w imprezach rangi mistrzowskiej, które rozgrywano później. Po drugie, potwierdziło się to w kolejnych latach, pogoda potrafiła płać figle i kolarze musieli jechać, walcząc z przenikliwym zimnem¹⁴. W latach 1954–1962 wyścig rozpoczynano 2 maja. Dzień wcześniej ekipy sportowe były zapraszane do udziału w manifestacji pierwszomajowej. Kierownictwa niektórych zespołów, najczęściej z Europy Zachodniej, odmawiały udziału w tego typu uroczystościach. W 1954 r. organizatorzy krytycznie ocenili drużynę Węgier, która także nie wzięła udziału w pochodzie pierwszomajowym¹⁵. W 1963 r. Wyścig Pokoju po raz pierwszy rozpoczął się 9 maja. W kolejnych latach kolarze startowali w zbliżonym terminie¹⁶.

Kryteria polityczne uwzględniano także przy ustalaniu trasy wyścigu. Planowano ją tak, by była atrakcyjna technicznie dla kolarzy, ale jednocześnie przebiegała obok sztandarowych budowli socjalizmu, które mieli podziwiać goście zagraniczni towarzyszący sportowcom¹⁷.

Już w 1948 r. kolarzom polskim zapewniono najlepszy sprzęt. W „Głosie Ludu” pisano: „Reprezentanci nasi pojedą na najbardziej nowoczesnym i doskonałym sprzęcie włoskim, który redakcja «Głosu Ludu» sprowadza z Włoch”¹⁸. Ujawnienie tej informacji nie sprzyjało realizacji celów politycznych, jakie postawiono przed wyścigiem, bowiem trudne do przyjęcia dla ówczesnych władz partyjnych i państwowych było uznanie wyższości techniki kapitalistycznych Włoch nad Polską. Dlatego w latach pięćdziesiątych, przed wyścigiem, mocno eksponowano polskie rowery „Bałtyki”¹⁹, nie wspominano zaś o rowerach zachodnich, na których je-

¹⁴ W VI Wyścigu Pokoju w 1953 r. spośród 93 zawodników, którzy wystartowali, do mety dojechało jedynie 38 kolarzy. Peleton zdziesiątkowała głównie zimowa aura, zob. B. Tuszyński, s. 87.

¹⁵ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII/413, *Sprawozdanie organizacyjne Biura Wykonawczego Komitetu Organizacyjnego VII Wyścigu Pokoju Warszawa–Berlin–Praga*, k. 15–38; zob. Dokument 30.

¹⁶ Por. A. Pasko, *Wyścig Pokoju — kontrowersyjne dziedzictwo...*, s. 161 i n.

¹⁷ Por. J. Ferenc, *Tajniacy w peletonie*, „Tygodnik Powszechny” 2006, nr 32.

¹⁸ *Wyścig Warszawa–Praga–Warszawa największą amatorską imprezą w historii kolarstwa*, „Głos Ludu”, 11 marca 1948 r., nr 70, s. 8; kilka dni wcześniej na łamach „Głosu Ludu” o wyposażeniu polskich kolarzy we włoskie rowery mówił także dyrektor PUWF Wacław Kuchar, „Zwycięstwo jest wielką niewiadomą...” mówi dyrektor PUWF płk Kuchar o wyścigu Warszawa–Praga–Warszawa, „Głos Ludu”, 5 marca 1948 r., nr 64, s. 8.

¹⁹ *Montaż polskiej „Bałtyków”*, „Trybuna Ludu”, 26 kwietnia 1950, nr 114, wyd. G, s. 1; W 1974 r. w „Sportowcu” ukazał się artykuł Macieja Biegi, *Rower pana Szur-*

chali nie tylko Polacy, ale także kolarze radzieccy w pierwszym starcie w wyścigu²⁰. Nawet działacz sportowy związany z kolarstwem, Włodzimierz Gołębiowski, w książce z 1976 r. pt. *Wyścig Pokoju* zapisał, że obu polskim zespołom w 1948 r. „dostarczono nowe rowery wyścigowe «Bałtyki», wyprodukowane przez fabrykę w Nowej Wsi na Śląsku”²¹. Te informacje miały oddziaływać na wyobraźnię polskiego społeczeństwa, przekonywać o sile gospodarczej kraju.

W 1950 r. nagrodę dla zwycięskiej drużyny ufundował Polski Komitet Obrońców Pokoju. Zmieniono wówczas nazwę zawodów z Międzynarodowego Biegu Kolarskiego na Wyścig Pokoju. W 1950 r. publicznie wspomniano o politycznym znaczeniu wyścigu. Dwa dni po zakończeniu rywalizacji w organie prasowym Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, „Trybunie Ludu” pisano: „Gdy dziś bilansujemy rezultaty Wyścigu Pokoju, musimy przede wszystkim stwierdzić, że ta wielka impreza sportowa stała się poważnym wydarzeniem politycznym w życiu naszego kraju. Począwszy od pierwszych manifestacji związanych z Wyścigiem, w których wzięli udział m.in. tow. Premier Cyrankiewicz, Marszałek Polski tow. Konstanty Rokossowski i tow. Wicepremier Aleksander Zawadzki, poprzez udział zawodników w defiladzie 1-majowej w Warszawie, poprzez piękne i masowe manifestacje ludności miast i wsi oraz dziesiątków tysięcy młodzieży i dzieci szkolnych witających zawodników — wszędzie i u wszystkich przewijało się naczelne hasło Wyścigu: «Walczymy o Pokój przeciw podżegaczom wojennym!»”²². Następnego dnia redaktor działu sportowego „Rudeho Prava” także na łamach „Trybuny Ludu” podkreślał: „Głównym sukcesem Wyścigu jest, że osiągnął on nie tylko sportowy cel, lecz również pełen jest politycznej treści”²³.

kowskiego, autor opisał rower „Jaguar Special”, napisał też: „pochodzi on właściwie z bydgoskiego Rometu. (...) Naszej rodzimej produkcji jest rama, inne zaś części noszą napisy sławnych w świecie firm, głównie włoskich. W Bydgoszczy składa się to wszystko (...)”. Zob. M. Biega, *Rower pana Szurkowskiego*, „Sportowiec”, 7 maja 1974, nr 19, s. 18–20.

²⁰ W Wyścigu Pokoju w 1954 r. kolarze radzieccy jechali na „słabych” rowerach zakupionych we Francji, zob. AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII/413, *Informacja z przebiegu VII Międzynarodowego Wyścigu Kolarskiego Warszawa–Berlin–Praga na terenie kraju*, k. 1–4, zob. Dokument 28.

²¹ „Wyścig Pokoju”, pod red. W. Gołębiowskiego, (brak miejsca wydania) 1967, s. 16.

²² *Wyścig w służbie pokoju*, „Trybuna Ludu”, 11 maja 1950 r., nr 128, wyd. G, s. 3.

²³ *Głos dziennikarza czechosłowackiego i duńskiego o Wyścigu Pokoju*, „Trybuna Ludu”, 12 maja 1950 r., nr 129, wyd. G, s. 6.

Tradycją Wyścigu Pokoju stało się, że rywalizację kolarzy obserwowali m.in. kolejni sekretarze Komitetu Centralnego PZPR, członkowie Biura Politycznego, kierownicy wydziałów KC PZPR. W ten sposób władza dodawała splendoru wyścigowi, ale też i sama z tego splendoru czerpała. Rządzący dbali też, by na trasie nie zabrakło widzów, dlatego też kierownictwo centralne PZPR szczegółowo instruowało komitety PZPR wszystkich szczebli o konieczności zmobilizowania publiczności do wyjścia na trasę. Zarządzano więc odwoływanie zajęć w szkołach położonych w odległości do 10 km od trasy²⁴, organizowano konkursy na najlepiej zorganizowane zespoły wiejskie²⁵ oraz na najlepsze występy zespołów artystycznych i kapel na trasie wyścigu²⁶. Wyścig Pokoju miał „przyciągnąć uwagę i zainteresowanie” ludzi obojętnych „wobec innych środków (...) propagandy”²⁷.

Więcej szczegółów na temat politycznego oddziaływania Wyścigu Pokoju odnajdujemy w notatkach służbowych sporządzonych przez organizatorów. Wynika z nich, że dobór drużyn i dziennikarzy „burżuazyjnych” zaproszonych na imprezę podporządkowany był między innymi możliwościom i perspektywom oddziaływania politycznego. W 1954 r. kierownictwo partii podkreślało, że głównym celem było „przekonywanie (...) o słuszności naszej walki o pokój i zaktywizowanie ich w tej walce”. Poza tym w czasie trwania wyścigu próbowano udowodnić wyższość ustroju panującego w państwach bloku wschodniego nad systemem kapitalistycznym. Realizowano to w sposób „pośredni” poprzez demonstrowanie „bezinteresowności (...) przyjaźni dla innych narodów, wzrost stopy życiowej szerokich mas, rozwój gospodarki narodowej” oraz poprzez „tworzenie dobrego samopoczucia wszystkich uczestników” i dobrą organizację wy-

²⁴ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII/82, *Pismo Sekretariatu KC PZPR w sprawie organizacji VI Wyścigu Pokoju wysłane do komitetów wojewódzkich PZPR*, k. 15 i n.; zob. Dokument 19.

²⁵ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII/413, *Sprawozdanie organizacyjne Biura Wykonawczego Komitetu Organizacyjnego VII Wyścigu Pokoju Warszawa–Berlin–Praga*, k. 15–38; zob. Dokument 30.

²⁶ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII — 413, *Informacja w sprawie przygotowań do VIII Wyścigu Pokoju Praga–Berlin–Warszawa*, k. 39–44; zob. Dokument 35.

²⁷ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII/82, *Pismo Sekretariatu KC PZPR w sprawie organizacji VI Wyścigu Pokoju wysłane do komitetów wojewódzkich PZPR*, k. 15 i n.; zob. Dokument 19.

ścigu „we wszystkich jego elementach”²⁸. Wspomniano wcześniej, że od początku wyścig zapowiadano jako największą amatorską imprezę kolarską w Europie, a nawet na świecie. W kolejnych latach było to również aktualne. W 1952 r. do grupy współorganizatorów Wyścigu Pokoju dołączyło NRD, a oficjalnie redakcja „Neues Deutschland”. W następstwie takiej decyzji trasa wyścigu została wydłużona o około 700 km, które przebiegały przez tereny NRD. Podniosło to stopień trudności wyścigu, a przez to wzrosła jego atrakcyjność, jednocześnie zwiększono możliwości oddziaływania propagandowego. Organizatorzy zabiegali o zaproszenie jak największej liczby drużyn, nie licząc się z kosztami, a w niektórych przypadkach nawet z poziomem sportowym zawodników. W 1954 i 1955 r. w Wyścigu Pokoju wystartowała drużyna Indii. Zawodnicy z tego kraju nie byli zupełnie przygotowani do startu w wieloetapowym wyścigu, ani fizycznie, ani materialnie. Dlatego organizatorzy z Polski, NRD i Czechosłowacji na wspólnej konferencji ustalili, że „należy zrobić wszystko, aby doprowadzić drużynę indyjską do Pragi, chociaż jest to zadanie bardzo trudne”²⁹. Przedstawiciele zachodniej prasy otwarcie mówili, że start drużyny Indii miał charakter propagandowy³⁰. W 1954 r. podobny mechanizm „doprowadzenia do mety” stosowano wobec kolarzy Albanii. Warto dodać, że każdy ze współorganizatorów opłacił w jednej trzeciej koszty sprowadzenia Hindusów na wyścig. Polacy wyekwipowali także zawodników Albanii³¹.

Oficjalnie od 1952 r. organizatorami Wyścigu Pokoju były trzy dzienniki prasowe: „Trybuna Ludu”, „Rude Pravo” i „Neues Deutschland”. W rzeczywistości w organizację imprezy zaangażowany był aparat partyjny i państwowy trzech krajów Polski, NRD i Czechosłowacji.

W Polsce najważniejsze decyzje dotyczące wyścigu podejmowano na szczeblu sekretarzy KC PZPR oraz kierowników wydziałów KC PZPR. Pra-

²⁸ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII — 413, *Notatka służbowa o przeprowadzeniu VII Wyścigu Pokoju „Trybuny Ludu”, „Neues Deutschland” i „Rudeho Praha” w 1954 roku*, k. 6–13; zob. Dokument 29.

²⁹ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII/413, *Informacja z przebiegu VII Międzynarodowego Wyścigu Kolarskiego Warszawa–Berlin–Praga na terenie kraju*, k. 1 i n.; zob. Dokument 28.

³⁰ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII — 413, *Sprawozdanie z VIII Wyścigu Pokoju Praga–Berlin–Warszawa*, k. 52–63; zob. Dokument 37.

³¹ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII/413, *Sprawozdanie organizacyjne Biura Wykonawczego Komitetu Organizacyjnego VII Wyścigu Pokoju Warszawa–Berlin–Praga*, k. 15–38; zob. Dokument 30.

cownicy odpowiednich wydziałów KC PZPR pomagali „w zmobilizowaniu towarzyszy zatrudnionych na różnych placówkach do obsługi wyścigu”³². W poszczególnych rejonach kraju, przez które przebiegał wyścig, powoływano komitety etapowe składające się m.in. z przedstawicieli komitetów wojewódzkich PZPR, prasy partyjnej, członków Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej oraz pracowników Wojewódzkich Komitetów Kultury Fizycznej³³. Stan przygotowań do wyścigu analizowano na posiedzeniach egzekutyw komitetów wojewódzkich PZPR³⁴. W przygotowania do wyścigu zaangażowane były także polskie placówki dyplomatyczne. Pracownicy tych placówek wskazywali organizatorom „odpowiednich” dziennikarzy z krajów zachodnich, których zapraszano na zawody³⁵. Dawało to pewne gwarancje, że relacje z trasy, jakie ukażą się na Zachodzie, będą przychylne organizatorom. Oczywiście tę grupę otaczano najlepszą opieką. Placówki dyplomatyczne również zapraszały drużyny zagraniczne na Wyścig Pokoju. W tym wypadku najczęściej wykorzystywano prywatne kontakty dyplomatów. Działania te nabierały szczególnego znaczenia w okresach, gdy imprezie groził bojkot ze strony uczestników z Europy Zachodniej. Pomoc taka przydała się szczególnie w czasie organizacji Wyścigu Pokoju po interwencji zbrojnej państw Układu Warszawskiego w Czechosłowacji w 1968 r.³⁶ i po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce³⁷.

³² AAN, KC PZPR, sygn. 237/V/44, *Notatka w sprawie VI Międzynarodowego Kolarskiego Wyścigu Pokoju (Praga–Berlin–Warszawa)*, k. 98 i n.; zob. Dokument 18.

³³ AAN, Główny Komitet Kultury Fizycznej, sygn. 54/2, *Zarządzenie Nr 13 Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej z dnia 15 marca 1952 r. w sprawie Wyścigu Pokoju Warszawa–Berlin–Praga*, k. 15 i n.; zob. Dokument 16.

³⁴ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII/82, *Pismo sekretarza KC PZPR Edwarda Ochaba do sekretarzy komitetów wojewódzkich, powiatowych i miejskich*, k. 12 i n.; zob. Dokument 17.

³⁵ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII/413, *Sprawozdanie organizacyjne Biura Wykonawczego Komitetu Organizacyjnego VII Wyścigu Pokoju Warszawa–Berlin–Praga*, k. 15 i n.; zob. Dokument 30.

³⁶ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII/1125, *Informacja w sprawie XXII Wyścigu Pokoju 1969 r.*, k. 26 i n.; zob. Dokument 57; przed Wyścigiem Pokoju w 1969 r. pracownicy polskich ambasad byli szczególnie aktywni. Na przykład udział drużyny francuskiej w wyścigu próbowano zapewnić poprzez interwencję u najwyższych władz sportowych Francji. Działania były tak skuteczne, że Francuzi wystartowali w wyścigu. Podobną aktywność, także skuteczną, wykazała ambasada w Meksyku.

³⁷ AAN, KC PZPR, sygn. XI/957, *Notatka w sprawie przebiegu 36 Wyścigu Pokoju Warszawa–Berlin–Praga „Trybuna Ludu”, „Neues Deutschland” i „Rudeho Prava”*, k. 204 i n.; zob. Dokument 71.

Zupełnie nietypowym zadaniem związanym z Wyścigiem Pokoju próbowano obarczyć Ministerstwo Spraw Zagranicznych w 1951 r. Otóż planowano wysłać pocztą kurierską upominki zawodnikom francuskim i duńskim, którzy startowali w Wyścigu Pokoju, lecz nie odebrali nagród. Zamierzano w ten sposób przesłać słodczyce i „12 kuponów materiałów”³⁸. Trzy lata później, w 1954 r., do przedstawicielstw PRL za granicą zgłaszali się kolarze z różnych państw, którzy startowali w Wyścigu Pokoju. Domagali się zwrotu utraconych zarobków poniesionych w trakcie trwania imprezy³⁹. Z korespondencji prowadzonej wówczas między Głównym Komitetem Kultury Fizycznej i Ministerstwem Spraw Zagranicznych PRL wynika, że w przypadku drużyny belgijskiej roszczenia te zostały spełnione⁴⁰.

Wyścig Pokoju był imprezą deficytową. Choć już w latach pięćdziesiątych organizatorzy mówili o potrzebie oszczędzania, to w praktyce nie potrafili lub nie chcieli tego realizować. Regularnie deficyt wyścigu pokrywano bezpośrednią dotacją państwową⁴¹ albo pośrednio poprzez Polską Federację Sportu⁴². Kosztowne były niektóre pomysły organizatorów wyścigu. W 1955 r. zwrócili się oni do Prezesa Rady Ministrów „z prośbą o zezwolenie na wykonanie 23 samochodów otwartych marki «Warszawa»”⁴³. Zapewne przedsięwzięcie takie wymagało przestawienia produkcji seryjnej na dużo droższą, jednostkową.

W latach pięćdziesiątych w propagandzie państwowej Wyścig Pokoju przeciwstawiano wielkim wyścigom kolarskim organizowanym na Zachodzie. Jednak „naszą” imprezę przedstawiano jako „potężną manifestację szczęśliwych ludzi w wolnych krajach”⁴⁴, zaś znany, wieloetapowy wyścig

³⁸ AMSZ, GM, zespół 15, teczka 221, wiązka 22, *Pismo dyrektora Departamentu Prasy i Informacji MSZ skierowane do ministra spraw zagranicznych RP Stanisława Skrzyszewskiego*, k. 64; zob. Dokument 15.

³⁹ AAN, KC PZPR, sygn. 237/XXII — 909, *Pismo Ministerstwa Spraw Zagranicznych PRL do Komitetu Organizacyjnego VII Wyścigu Pokoju*, k. 38; zob. Dokument 32.

⁴⁰ AAN, KC PZPR, sygn. 237/XXII — 909, *Tajne pismo Ministerstwa Spraw Zagranicznych PRL do Głównego Komitetu Kultury Fizycznej*, k. 39; zob. Dokument 33.

⁴¹ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII — 413, *Informacja w sprawie przygotowań do VIII Wyścigu Pokoju Praga–Berlin–Warszawa*, k. 39–44, zob. Dokument 35.

⁴² AAN, PFS, sygn. 7/65, *Rozliczenie finansowe XXVIII Wyścigu Pokoju*, k. 69 i n.; zob. Dokument 68.

⁴³ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII/413, *Poufne sprawozdanie z VIII Wyścigu Pokoju Praga–Berlin–Warszawa*, k. 52 i n.; zob. Dokument 37.

⁴⁴ K. Małcużyński, Z. Weiss, *Kronika wielkiego wyścigu*, Warszawa 1952, s. 13.

z długą tradycją, Tour de France, był rzekomo „pretekstem do obwiezienia po kraju olbrzymiej, jarmarcznej karawany samochodów obwieszonych reklamami «najwspanialszych gorsetów», «patentowanych podwiązek», «niezniszczalnych opon» i «jedynych, dających radość życia nożyków do golenia»”⁴⁵. Organizatorzy Wyścigu Pokoju nie mieli wielkiego doświadczenia w przygotowywaniu wieloetapowych wyścigów kolarskich. Próbowali więc korzystać z doświadczeń... Zachodu. W 1954 r. przedstawiciele NRD, Czechosłowacji i Polski wspólnie ustalili, że każde państwo wyśle swoich obserwatorów na wielkie wieloetapowe wyścigi kolarskie. Polacy do Francji, Czesi i Słowacy do Włoch, Niemcy z NRD do Szwajcarii⁴⁶.

W kolejnych latach etykieta „manifestacji szczęśliwych ludzi” nie wystarczyła do „przyciągnięcia” sportowców z Zachodu do udziału w Wyścigu Pokoju. Trzeba było wprowadzić atrakcyjne nagrody. Przedstawiciele NRD, na naradzie kierownictw sportu i dzienników partyjnych z NRD, Polski i Czechosłowacji, wyraźnie powiedzieli: „aby uatrakcyjnić W[yścig] P[okoju] dla zawodników z państw Europy Zachodniej wprowadziliśmy jako I nagrodę — samochód, ale od lat otrzymują ją zawodnicy z naszych krajów i prawdopodobnie tak będzie nadal”⁴⁷. Problem polegał na tym, że był to wyścig amatorski. Kolarze z krajów demokracji ludowej oficjalnie byli także „amatorami”, dlatego, jak twierdzili Niemcy: „[Hans Joachim] Hartnick otrzymawszy samochód za zwycięstwo musiał je zwrócić”⁴⁸.

Czy Wyścig Pokoju rzeczywiście przebiegał tylko w pokojowej atmosferze? Nie kwestionując przyjaźni, jakie być może się narodziły, trzeba też dostrzec ciemniejszą stronę „pokojowej imprezy”. Zawodnicy polscy, którzy startowali w Wyścigu Pokoju, wspominają, że szczególnie zacięta rywalizacja, nie zawsze zgodna z zasadami fair play, toczyła się między kolarzami ZSRR, Polski, NRD i Czechosłowacji. Tadeusz Mytnik twierdził, że Polacy potrafili współpracować z Niemcami przeciwko Rosja-

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII/413, *Notatka służbowa o przeprowadzeniu VII Wyścigu Pokoju „Trybuny Ludu”, „Neues Deutschland” i „Rudeho Prava” w 1954 r.*, k. 6 i n.; zob. Dokument 29.

⁴⁷ Archiwum Ministerstwa Edukacji Narodowej, Główny Komitet Kultury Fizycznej i Sportu, Departament Zagraniczny, sygn. 4/29, karty nienumerowane, *Notatka z narady kierownictw organizacji wychowania fizycznego, dzienników partyjnych oraz związków kolarskich NRD, PRL i CSRS, która odbyła się w Nowozwie k/Pragi dnia 8 maja 1979 r.*, karty nienumerowane; zob. Dokument 70.

⁴⁸ Tamże.

nom i Czechosłowakom, którzy „trzymali” razem. Mytnik podczas jednego z etapów tak „mocował się” z Jurijem Awierninem, że dwa razy leżeli w rowie⁴⁹. Atmosfera daleka od przyjaznej otaczała nie tylko kolarzy. W 1954 r. polscy organizatorzy podkreślali: „Na terenie CSR — naszym zdaniem linia propagandy wyników Wyścigu była nacechowana osłabieniem momentów internacjonalizmu i zawierała elementy czechosłowackiego szowinizmu. Wyrażało się to w niewspółmiernym wybrzuszaniu wiadomości w superlatywach o zawodnikach czechosłowackich i pominięciu często innych. Tak było w prasie i w radio”⁵⁰. Nieprzyjemny incydent zdarzył się w 1971 r. w Pradze podczas uroczystości zakończenia XXIV Wyścigu Pokoju. Zwycięzcą indywidualnym został wówczas Ryszard Szurkowski. Podczas rundy honorowej na stadionie chcieli mu towarzyszyć polscy kibice z biało-czerwonymi flagami. Służby porządkowe próbowały im to uniemożliwić. Poza tym telewizja czechosłowacka zakończyła relację przed dekoracją zwycięzców wyścigu⁵¹.

Jednak niespotykane wydarzenia miały miejsce w 1969 r., niespełna rok po interwencji państw Układu Warszawskiego w Czechosłowacji. Kolarze czechosłowaccy, pomimo starań strony polskiej i NRD, nie wystartowali w Wyścigu Pokoju. Udało się jednak zorganizować przejazd przez terytorium Czechosłowacji, przynajmniej na odcinku 112 km. Z tym że na całej trasie, mniej więcej co 50 metrów, porządku pilnował żołnierz lub milicjant. Mimo tego nie obyło się bez incydentów. Prezes Polskiego Związku Kolarskiego odnotował: „Na pierwszej części trasy bardzo wielu zawodników miało defekty gum. Stwierdzono, że powstały one w ogromnej większości z powodu rozsypania na szosie pinezek. W związku z tym kierownictwo Wyścigu wydało polecenie wszystkim samochodom oprócz sędziowskich i technicznych wyprzedzenia kolarzy. Chodziło o to, by sa-

⁴⁹ C. Koprowicz, R. Opiatowski, *Jak to w Wyścigu Pokoju bywało*, „Gazeta Wyborcza”, 24 maja 1994; także: W. Dubiański, *Wyścig wojny*, „Tygodnik Powszechny” 2002, nr 20; A. Fąfara, *Gdy rowery zdobywały wiosnę*, „Polityka” 2002, nr 19; W. Dubiański, *Wyścig (nie)pokoju*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, nr 11, grudzień 2001.

⁵⁰ AAN, KC PZPR, sygn. 237/VIII.413, *Notatka służbowa o przeprowadzeniu VII Wyścigu Pokoju*, „Trybuna Ludu”, „Neues Deutschland” i „Rudeho Prava” w 1954 r., k. 6 i n.; zob. Dokument 29.

⁵¹ AMSZ, GM, zespół 6/75, wiązka 1, *List mieszkańca Wrocławia z dnia 21 czerwca 1971 r. do Ministerstwa Spraw Zagranicznych PRL w sprawie niewłaściwego zachowania czechosłowackich służb porządkowych w Pradze*, karty nienumerowane.